

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any IV

Desembre de 1979

N.º 14

Projectes i propòsits

Ja saben els lectors que el Grup d'Estudis Sitgetans va sol·licitar a l'Ajuntament de la Vila que patrocinés l'edició del darrer treball històric que Josep Carbonell i Gener havia publicat a les pàgines de «El Eco» en la forma habitual que solia publicar-los: en capítols que apareixien per ordre successiu. Aquest treball es referia a les trifulques i vicissituds que passà Sitges i la comarca durant la Guerra del Francès i que ell va titular «*Esquema dels anys napoleònics a Sitges*». Aquest serà el vinent volum de les publicacions del Grup, ja que l'Ajuntament hi va accedir i va votar la subvenció necessària.

Tal com ja és previst de fa temps, i s'ha anat demorant per la sola raó del treball tipogràfic d'aquesta obra, la seva presentació es farà en un acte públic a la Biblioteca Popular, al qual seran convidats a parlar diverses persones coneixedores i admiradores de la figura i l'obra de Josep Carbonell i Gener, que comentaran els diversos aspectes del seu pensament polític en el camp europeu i en el català, com també la seva activitat de promoció sitgetana.

Esperem, doncs, que dins de la primavera vinent podrem dur a terme aquest memorial de la figura tan enyorada de Carbonell.

—També s'està treballant, i s'està ja acabant, l'edició de la «Geografia i Guia de Sitges» que Josep Soler i Cartró va conjuminar cap als anys darrers del segle passat i va anar posant al dia al llarg de la seva vida, sense haver pogut haver el goig de la seva publicació. El patrocini d'aquesta edició és ofert a una benemèrita entitat i ha estat llargament entretinguda per una successió d'entrebancs, però esperem que, un cop vençuts, serà aviat un fet la publicació d'aquesta interessant obra, plena de sabor local.

—Al llarg de l'hivern, i en els seus dies més crus, s'han anat succeïnt les trobades mensuals a la Biblioteca, com és ara la del mes de desembre, en què va parlar en Jacint Sastre i Tutusaus sobre la figura de Bernat de Fonollar, i la del mes de gener, en la qual el vilanoví adoptiu Joan Rius i Vila va desgranar els seus records de les primeres estades a Sitges en els anys 40. Si alguna absència vàrem notar, la podem disculpar en atenció a la desavinença del temps, alhora que felicitem els perseverants que hi han assistit amb assiduïtat i deler. Ara, passada la florida dels ametllers, al llindar de la primavera, esperem que els mandrosos gosaran deixar la llar i la televisió i els tornarem a trobar a la primera crida.

Vestigis actuals de l'antic portal de Santa Catarina a la Parròquia

A la parròquia hi ha actualment un portal de santa Caterina, ornamentat amb una pintura d'Arcadi Mas i Fontdevila, que és el que dona a la banda del Maricel. Però aquest portal actual té el nom traslladat d'un altre portal, avui desaparegut, que era a la façana de migjorn de l'antiga parròquia.

Efectivament, tot el tros de mar de la parròquia no pertany a l'edifici fet de 1665 a 1671, sinó que va ser afegit en el segle XIX, en 1854. En fer-se aquesta ampliació, que comprèn la capella del Santíssim i la de la Mare de Déu de Montserrat, va quedar tapada una de les portes de l'església, que en l'edifici del segle XVII era lateral, però que potser en l'església romànica

era la principal, ja que possiblement estava en sentit transversal a la d'avui.

Com era aquest primitiu portal de santa Caterina? En l'estança compresa entre la capella de la Mare de Déu de Montserrat i la del Santíssim Sagrament de l'actual parròquia, en la part alta, al nivell del quart d'esfera de l'absis, que forma l'última capella citada hi ha un cimbal de porta. Té una alçada total de 2'30 m i una amplada de 1'60 m, i està situat a una altura de terra de 4'60 m. Està format per dues fornícules. La inferior està enquadrada per dues pilastres, que, encara que molt gastades, tenen uns ornaments en relleu, dels denominats escames. La superior està emmarcada per un frontó

triangular, la cornisa inferior del qual queda trencada precisament per la fornícula. Entre el frontó i les pilastres hi ha unes rosetes dobles. En el carcanyol de l'arc inferior també hi ha rosetes, però aquí són simples. Les mides de la fornícula major, la que està a sota, són d'una alçada de 1'10 m per una amplada de 0'55 m i una profunditat de 0'32 m. La petita té 0'70 m

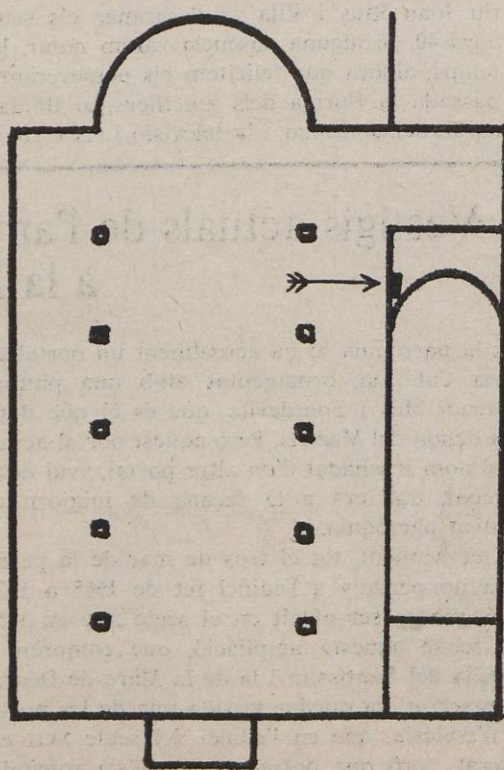

d'alçada, 0'32 d'amplada i 0'20 de profunditat. És la part superior del portal.

En aquestes fornícules devia haver-hi imatges. Potser —és una hipòtesi— a la superior hi havia la imatge de santa Caterina, que donava nom al portal. A la inferior hi havia la imatge de la Mare de Déu. Quan el portal va ser tapiat la imatge degué quedar arraconada en algun magatzem de l'ajuntament, i allí hi va passar trenta anys. Fins que per abril de 1884 la va demanar Víctor Balaguer. Així ho diuen les actes de l'ajuntament en data del 28 d'aquest mes i any: «En este estado, el señor alcalde manifestó, que don Víctor Balaguer había pedido la antigua imagen de la virgen, que existía en la puerta de santa Catalina, de la iglesia parroquial, para la Biblioteca-Museo Balaguer, sita en Villanueva y Geltrú; en su vista el Ayuntamiento acordó cederla a tan loable fin.»

Efectivament, des del primer de gener de 1882 s'havia anat construint l'edifici del museu i des de juny de 1883 Balaguer hi havia anat traslladant els seus objectes, i pel que sembla demanant-ne d'altres, com la Mare de Déu de Sitges. La inauguració tingué lloc el 26 d'octubre del 1884. En fer la descripció dels objectes del museu, en l'apartat de la secció d'arqueolo-

gia diu: «Una Virgen labrada en piedra, procedente de Sitges-Barcelona» (*Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer I 1, oct. 1884, p. 7*).

En el catàleg del Museu, un redactat, el més antic, diu: «Estatua de la virgen labrada en piedra, muy carcomida (procedente) de Sitges.» Vers 1910-1920 el catàleg va ser refet i el nou redactat és així: «88. Estatua de la Virgen; piedra; muy deteriorada. Hallada en el mar (F. Ferrer). Sitges. Crujía azulejos Valencia. Arxiu Mas n.º 35.733. Dimensiones 930 por 270 mm.» En aquest catàleg, per tant, sembla que va néixer l'opinió, segons explica el conserge de la Geltrú, que la imatge va ser treta del mar. La «crujía de azulejos» és el lloc on va ser la imatge mentre va ser al Museu Balaguer. La referència a l'Arxiu Mas indica que aquesta institució en va fer una fotografia i hi ha indicat el número que té.

La imatge va estar al Museu Balaguer molts anys, fins que l'ajuntament de Vilanova va cedir al museu el castell de la Geltrú, per instal·lar-hi les col·leccions arqueològiques. Llavors la imatge va ser-hi portada, i allà és actualment.

Aquesta imatge té una alçada de 0'88 m i una base de 0'30 per 0'20 m. Les tres quartes parts inferiors, que corresponen a la draperia, estan molt malmeses, degut a la corrosió de la intemperie, que actuà sobre la pedra porosa de què està feta. La part superior, que correspon al tors, està corbada cap enrera i el cap està entregirat, mirant el nen Jesús, que té al braç. Aquesta posició és característica del gòtic, però la cara i els plecs del vestit no són pas gòtics. El caient dels plecs té força elegància, i s'aparta del zig-zag ondulat i angulós del gòtic. Especialment els de l'esquena, que tot just es marquen, i que formen un doblec força real en recolzar-se a terra. La cara és arrodonida i de galtes plenes. Per tot això creiem que la imatge ha de ser cinc-centista, és a dir del segle XVI. Així doncs l'estil i les mides de la imatge i la fornícula concorden, són de la mateixa època.

Això és tot el que actualment tenim i podem encara descriure de l'antic portal de santa Caterina.

Antoni Vigó

Ignasi M.ª Muntaner

Procés per unes Cobles contra Magí Totesaus, Comissari Reial

per Vinyet Panyella

A la memòria de l'amic
Josep Carbonell i Gener,
que hauria fruit llegint
aquest procés.

I. INTRODUCCIÓ

El procés que es comenta (1) es troba a l'Arxiu Capítular de Barcelona. Pertany al fons de la Pia Almoïna i dintre d'aquest a la secció corresponent als dominis jurisdiccionals, en els quals es compta Sitges. Val a dir que l'Arxiu Capítular de Barcelona conté bona part de la documentació referent a Sitges durant l'Edat Mitjana i Moderna ja que, com se sap, la Pia Almoïna fou propietària del castell i Vila de Sitges des del segle XIV fins als inicis del segle XIX, en què els sitgetans, per fi, i després d'haver lluitat al llarg de tres segles, aconseguiren lliurar-se del domini jurisdiccional que tanta incidència tingué en el desenvolupament social, polític i econòmic de la Vila de Sitges a l'Edat Moderna.

El procés s'esdevingué a la Cort del Batlle de Sitges. En realitat es tracta de dos processos consecutius; el primer contra Joan Rossell i l'altre contra Antoni Orgellès. Com ja veurem, l'un és derivat de l'altre. Enmig de tots dos processos hi ha les «Cobbles», que el Batlle manà que hi fossin cosides i que, en realitat, han estat el motiu inicial del meu interès per aquest treball.

L'estructura que presenta cada un dels processos és l'habitual:

- a) S'esdevé en primer lloc la denúncia. Davant d'un fet determinat el fiscal —«fisci procurator»— o bé l'acusador, compareix davant del batlle i procedeix a relatar els fets, precedits i epilogsats amb la corresponent fórmula.
- b) Tot seguit es procedeix a l'explicació dels fets per part dels testimonis. El nombre d'ells és variable, i la seva extracció social és anàloga. Els testimonis expliquen els fets de manera lineal, sense interrupcions. No se'ls fa preguntes, sinó que expliquen el succeït tot d'una tirada. Llur declaració va precedida i acabada igualment pel formulari burocràtic. En l'encapçalament de la declaració hi consten les dades personals dels qui declaren.
- c) A continuació, es procedeix a la interrogació dels acusats. Pel que sembla, aquests procedien de la presó on eren tancats des que eren detinguts fins el dia del judici. A diferència dels testimonis, els acusats eren interrogats i les respostes, excepte d'alguns casos, solien ésser breus.
- d) Per últim, tant en el procés contra Joan Rossell com en el procés contra Orgellès hi ha una nota final redactada pel lletrat assessor, personatge que informará el batlle de les previsions de cada sentència o de l'estat en què devia evolucionar l'acció jurídica.

Pel que fa a Joan Rossell, la nota del lletrat assessor és una previsió de sentència. En el cas d'Orgellès és una simple diligència per la qual s'atorga a l'acusat una còpia del procés.

II. L'ANECDOTA I LES SEVES CONTRADICCIONS

Un Carnaval accidentat

En síntesi succeí el següent: el dia 26 de desembre del 1586, un bon matí, aparegueren a la «plassa» (2) unes cobles on s'atacava l'honor i la bona fama del comissari reial Magí Totesaus, vilanoví. Foren acusats de la redacció i col·locació Joan Rossell —«home lletrat» segons l'acusació del fiscal i «pagès» segons es manifesta en l'encapçalament de la seva declaració—, Anton Orgellès i Bartomeu Ballester, «fill de Jaume Ballester». A rel de dites cobles fou processat Joan Rossell, acusat d'haver-les escrit i col·locat. Per causa d'aquest processament Antoni Orgellès i Bartomeu Ballester s'amagaren de la justícia i Orgellès s'armà, a més, d'un pedrenyal (3), disposat segons sembla a fer-lo servir si algú el detenia. Així les coses, el vespre de Carnestoltes, sobre les dues de la matinada, a la plaça del Castell i en transcurs del ball s'hi presentà Antoni Orgellès, embolicat amb una capa sota la qual amagava l'arma. El batlle el veié i el detingué i l'altre s'hi resistí força: rodolaren tots dos per terra i s'apallissaren de valent, de manera que qui més va rebre fou el batlle. Tot això, mentre alguns s'ho miraven i no movien ni un dit per ajudar la «justícia», fins que uns altres anaren a socórrer el batlle i l'ajudaren a reduir Orgellès i empresonar-lo, llevant-li, a la vegada, el pedrenyal. Antoni Orgellès fou processat doblement per les cobles i per l'agressió i resistència a l'autoritat. En canvi, de Bartomeu Ballester, l'altre dels implicats, no se'n coneix cap processament. Els homes que actuaren en complicitat tàcita amb Orgellès —és a dir, els que contemplaven la lluita entre aquest i el batlle sense ajudar-lo— tampoc no foren processats o, almenys, no se'n coneix cap procés ni denúncia.

Val a dir que de tot l'esdeveniment l'única notícia que hi fa referència és aquest procés. Ni els registres de la Cort del Batlle ni altres llibres o processos posteriors no l'esmenten.

El procés contra Joan Rossell

El fiscal inicia l'acusació referint-se, inicialment, als tres acusats, qualificant-los de «fills de perditio poch temuts a Déu y a la justícia temporal». Els acusa d'haver fet les cobles i haver-les posades a la plaça, «que és lloch publich per què tothom aquellas vesse», i aclareix que dites cobles ataquen fortament l'honor i bon nom del comissari reial Magí Totesaus. El batlle les ha tretes de la paret de la plaça i ha manat que fossin cosides al procés. Per últim, el fiscal demana que els malfactors siguin castigats com cal. Val a dir que l'únic que ha comparegut físicament a la cort del Batlle és Joan Rossell, però no consta com ha estat detingut.

Declaren únicament dos testimonis. FRANCESC PUJOL, pagès; afirma haver vist els tres interfectes des d'una finestra del castell com posaven les cobles a la paret de la casa de Francesc Guimerà. JERONI MASÓ, del qual no consta cap altra referència personal que el seu veïnatge, diu haver escoltat com els tres subjectes deien d'on col·locar les cobles, ho decidien i les hi col·locaven.

L'interrogatori es fa, doncs, únicament a Joan Rossell. Declara que no sap qui ha escrit les cobles, però diu que les ha llegides. Explica que el dia de Nadal passà la vetlla a casa de la seva mare, on hi dormí i on hi passà la nit també Bartomeu Ballester. Afirma que en haver-se llevat tots dos anaren primer al carrer Nou, després a l'església —que trobaren tançada—, a la porta de la qual, «en terra» hi havia les cobles, que llegiren. Donaren un tomb per la plaça, on trobaren Antoni Orgellès i li contaren què havien trobat. Reconeix que sabia qui era Magí Totesaus i que les cobles havien estat escrites «per fer-li pesar», tot identificant-les amb les que li presenten al davant. Afirma que veieren, ell i Ballester, com Orgellès les hi ficava, a la paret, i que altra gent també s'ho mirava. Seguidament Joan Rossell llança una acusació directament contra Francesc Vallès, cosidor de vela, de Barcelona, afirmant que les cobles foren escrites de la seva mà «perquè he vist la lletra de dit mestre Vallès». Nega haver-les portades fins a la plaça i haver-les col·locades.

Rossell enfronta la seva declaració amb la del testimoni de Jeroni Masó, dient que ell no ha sentit a dir ni a l'un ni a l'altre dels seus companys sobre el lloc on havien de col·locar les cobles. I conclou les seves declaracions afirmant haver dit la veritat de tot.

Posteriorment, dies més tard, hi ha escrita una nota del lletrat assessor del procés, anomenat Cornet, amb una previsió de sentència per a Joan Rossell: la pena de cinquanta lliures i l'arrest dintre de les fortificacions de la vila, és a dir, el presidi. No diu per a quant de temps.

El procés contra Antoni Orgellès

El fiscal inicia l'acusació qualificant també l'acusat de persona «poch tement a Déu y a la justícia temporal». L'acusació es basa en tres fets:

- El d'haver estat «ficades unes pesquinades en la plasa de la present vila» per Antoni Orgellès en companyia de Joan Rossell i Bartomeu Ballester.
- El que Antoni Orgellès portés un «padrenyal de nits y de dias y dins de la vila i fora de la vila...» i d'haver dit públicament i a diverses persones que si el batlle el prenia faria servir l'arma.
- L'agressió d'Antoni Orgellès al batlle el vespre de Carnestoltes, «avent ballades en dita plasa», quan aquest l'anà a detenir. El batlle l'agafà i «Orgellès li féu molta resistència y l maltratà ab colps de tal manera que V. M. (el batlle) se n'anà nafrat ab moltes parts y en la cara culpejat... S'esmenta aquí que el pedrenyal era «parat de roda y carregat de canó».

El fiscal acaba considerant «com dites y senegles coses sien dignes de càstich sigue dits Orgellès y homes infels a la justícia sien castigats com serà trobat de justícia fent-los justícia...».

Els testimonis d'aquest procés són més nombrosos que els de l'anterior. Els esmentaré tots, destacant les informacions més importants. Així, FRANCESC MASÓ afirma que el batlle i Orgellès caigueren i rodolaren per terra per la gran resistència que Orgellès oposava. El seu testimoni introdueix la persona d'Antoni Gilbert que fou qui «prengué del costat» el pedrenyal que Orgellès duia. ANTONI GILBERT mateix, el següent testimoni, declara com sentí que el batlle «cridave resistència» i que ell anà fins trobar-lo i veié com ell i Orgellès «vingueren a rodolons per la plasa aval alguna quin-

quena de pases per la forsa», demostrant amb la qual cosa que Orgellès no es deixava detenir. Llavors, diu, veié com Orgellès portava el pedrenyal «e jo le i prenguí y li treguí del costat». Fet això empresonaren el rebel i comprovaren com l'arma anava, efectivament, carregada. El batlle llavors s'adreçà als homes del voltant i els declarà testimonis del que havien vist i de les seves ferides «jo viu per lo que V. M. nos amostrà que tenia tots los ginolls naffrats (...) ab sanch regant y (...) un cull colpejat...». Gilabert es fa ressó de les amenaces d'agressió al batlle que Orgellès havia fet circular i també de l'afer de les cobles: «jo e santit a dir públicament que el ficà unes cobles en la plasa les quals parlaven en perjudici de la honra de Magí Totesaus». Veié, també, en el moment de la balla, Francesc Gibert, i com aquest no feia res per auxiliar el batlle. JOAN MIR declara que el dia de Carnestoltes al vespre ell era a la plaça mirant com ballava la gent i veié com arribà Orgellès i com duia un pedrenyal amagat sota la capa. El batlle se li acostà per darrera i el prengué i l'altre es defensà, rodolant tos dos per terra, forcejant, fins que «un ramat de homes» ajudà el batlle, que així pogué portar Orgellès a la presó. Declara, igualment, que Gilabert li prengué el pedrenyal «lo qual era carregat de canó y de roda» i que a la porta de la presó el batlle féu testimonis als presents de les ferides que havia rebut. Declara, també, que ha sentit a explicar l'afer de les cobles relacionades amb Orgellès. Al final de la seva relació, Joan Mir afirma que ni Joan Llopis ni Marc Abelló, allà al davant, no ajudaren el batlle.

LLORENÇ GUIMERA era també a les ballades del Carnestoltes a la plaça i sentí «brugit». Veié llavors que el batlle duia Antoni Orgellès a la presó i sentí com el batlle ordenava a Gilabert de mirar si el pedrenyal era o no era carregat. Llorenç Guimerà sentí a dir com Orgellès «li féu molta resistència» al batlle i escoltà com aquest feia testimonis als presents de les ferides rebudes. Declara, finalment, haver sentit a dir que Antoni Orgellès, en companyia de Rossell i de Ballester, «a punt d'alba ficaren unes pesquinades en la plasa de la present vila y dit Orgellès de les hores ensà se guardave de la justícia y anava ab un pedrenyal per la vila».

BERNARDÍ MASÓ, el vespre de Carnestoltes, prop de les dues de la nit, era «al pedrís de la porta de casa nostra», a la plaça. Veié com arribava Orgellès amb el pedrenyal «sota la capa» i que en veure el batlle retrocedí. Llavors, el batlle li correngué al darrera, s'agafaren i forcejaren «una stona», fins que el batlle cridà resistència i amb l'ajuda d'altres homes aconseguí reduir-lo. B. Masó sentí que el batlle havia cridat «preneu-li lo pedrenyal». La resta de la narració coincideix amb la del testimoni anterior. Pel que fa a les cobles, afegeix que ha sentit a dir que el seu germà Jeroni —testimoni del procés contra Rossell— ho va veure, i que des de llavors ençà Orgellès s'havia «guardat de la justícia».

FRANCESC LLOPIS, el testimoniatge del qual coincideix amb l'anterior pel que fa a l'hora i el lloc, és, potser, el testimoni més precís. Veié Orgellès abrigat amb una capa i com de la capa en sortia «un tros de canó de pedrenyal». Quan era al davant de la casa de «mestre Gabriel» tornà endarrera «y fugí». Descriu la lluita del batlle i Orgellès «que durà un quart». Mentre, el batlle «cridava resistència y ningú no y anà sinó jo y Perot Casanyas», i posteriorment Antoni Gilabert, que prengué el pedrenyal per ordre del batlle, l'examinà i comprovà que estava carregat. Llopis acusa altres vilatans de complicitat

amb Orgellès: «Jo bé viu aquí en lo temps que V. M. cridave resistència a March Abelló de la present vila y Miquel Font, alias lo monget, Francesc Gibert fill de Galceran Gibert, los quals may se mogueren mentre V. M. cridave resistència.» Llopis declara, com els altres, conèixer l'afer de les cobles i sap que per aquesta causa «posaren en la presó a dit Rossell» i que des de llavors ençà Orgellès i Ballester s'amaguen i Orgellès anava armat amb el pedrenyal...

BERNAT BIRAVENT (4) declara, com sembla, que coincidiren un vespre en sa casa Antoni Orgellès i el batlle, i que aquell, en veure aquest, fugí, i al cap d'una estona retornà amb el pedrenyal i en companyia «segons me apar» de Joan Pujol, i li demanà si el batlle havia marxat, dient que ell no li tenia por. Miravent suposa que Orgellès portava el pedrenyal per defensar-se. També havia sentit a dir que s'amagava de la justícia per causa de les cobles. Explicà del pedrenyal i fa referència a l'estat d'empresonament d'Orgellès i a les ferides del batlle.

PERE ROBERT explicà que ha sentit públicament que Orgellès, «lo qual viu V. M. té en la presó» ficà les cobles a la plaça, juntament amb Rossell i Ballester, i per això s'anava amagant. El vespre de Carnestoltes Pere Robert era a casa del seu cunyat, Bartomeu Guimerà —a la paret de la casa del qual foren penjades les cobles—, sentí soroll i trobà, ja, el batlle amb Orgellès a la porta de la presó— és a dir, no veié la «resistència», com mostrava les ferides i com feia examinar el pedrenyal. «I axò és lo que i sé.»

TOMAS LLOPIS ha sentit a dir que els tres subjectes ficaren les cobles, i que per aquesta causa Joan Rossell n'estava pres i els altres dos s'amagaven de la justícia. Ha sentit «a dit Orgellès que qui l'agaferia li costeria la vida» i que el vespre de Carnestoltes el batlle l'agafà i el portà a la presó.

Així com en el cas de Joan Rossell coneixem una provisió de sentència i sabem, pels testimonis d'Orgellès, que fou empresonat, del cas del propi Orgellès no en sabem res més.

Les contradiccions

A través dels testimonis i dels interrogatoris hom es pot arribar a fer una composició de lloc i de fets més o menys exacta a la realitat que succeí. Però, de tot plegat, se n'escapen detalls. O, si més no, hi ha contradiccions, degudes a causes intrínseques —la manera en què cada persona veu i interpreta la realitat, que no és una, sinó múltiple— i extrínseques, la modificació de la realitat segons les conveniències. Em referiré, ni que sigui breument, a aquestes segones causes.

Molts de detalls, i, fins i tot, els importants, vénen de la mà dels testimonis, no de la mà del fiscal. Per exemple, l'afer del pedrenyal ve introduït per un testimoni i confirmat pel mateix implicat, Antoni Gilabert. I la manera en què li fou ordenat que el prengué i l'examinés.

El que potser crida més l'atenció és el fet que alguns homes presents en la plaça no ajudessin el batlle —els seus noms consten ben concretats—. Altrament, segons el testimoni de Joan Mir, «un ramat de homes» acudí a veure què passava i auxiliar el batlle; segons Francesc Llopis hi acudiren únicament ell i Perot Casanyes, i, posteriorment, Antoni Gilabert.

De Magí Totesaus en diuen més les cobles que no el procés. Del presumpte culpable de la redacció, Francesc Vallès, fora del moment en què Rossell l'anomena, tampoc no se'n diu res més.

Altrament, sembla estrany que Bartomeu Ba-

llester no sigui pràcticament esmentat més que a través de referències. Per la narració d'Orgellès sembla que es pugui deduir certa companyonia entre Rossell i Ballester —recordem que pernoctaren junts a casa de la mare de Rossell, que es passejaren junts pel carrer Nou i pel barri de la plaça—. En canvi, Orgellès sembla ser el tercer en discòrdia, ja que la seva entrada en l'afer de les cobles és fortuïta: segons explica ell mateix, passà per la plaça i els altres dos el cridaren i l'assabentaren de l'existència d'aquestes. Sembla que Rossell dóna a entendre que fou Orgellès qui col·locà les cobles a la paret. En tot cas, és contra Orgellès que es presenta la pitjor part. La no aparició de Ballester, amic de Rossell, es fa sospitosa. L'enorme por d'Orgellès, que dedueixo pel fet d'armar-se, de fugir, de defensar-se fins el punt de deixar el batlle baldat, penso que pot venir ocasionada pel fet d'haver-se vist implicat en un incident —la col·locació de les cobles— de manera purament casual. Fins i tot, el final del procés que pels fets que s'exposen pot semblar de càstig considerable per a Orgellès, no podria ser provocat per un interès de mostrar l'acció d'Orgellès com a greu i així «despistar» l'atenció del públic —del poble— vers Bartomeu Ballester?

III. L'APLICACIÓ DE LA JUSTÍCIA A SITGES

Un dels aspectes més interessants de la lectura d'aquest document és, precisament, el d'observar els mecanismes d'aplicació de la justícia en un lloc llavors tan, diem-ne, insignificant com era Sitges. El Batlle esdevenia la figura clau a l'entorn del qual giraven les gestions administrativa i judicial. La figura del Batlle era més important que la de la Universitat —reunió dels prohoms— i que la del Consell de la Trentasenena. A més, atès que Sitges era un lloc jurisdiccional, el Batlle era designat pel senyor, és a dir, pel Capítol de la Catedral de Barcelona; així, el control del Capítol sobre el poble i els seus esdeveniments era pràcticament total.

Pel que fa als casos concrets dels dos processos que es comenten aquí i havent descrit inicialment el tràmit del procés, esmentarem els principals personatges concrets que hi prengueren part.

El 1586 era Batlle de Sitges BENET GIRONA. La família Girona eren terratinents, i aquest fou el règim econòmic en què se'ls coneix al llarg de més de tres segles. Molts dels seus membres ocuparen la batllia de la vila entre el segle XVI i el XVIII. Per tant, cal suposar que, per norma general de conducta —sempre hi havien excepcions— eren gent de provada fidelitat vers el senyor jurisdiccional.

Com a fiscal de la Cort del Batlle de Sitges actuà en ambdós processos RAMON MARLES, «*nuntius et fisci procurator dominationis Venerabili et Piaae Eleemosinae Sedis Barcinonensis domina termini et castris de Sitjes*». Es troba documentat en altres processos de l'època.

L'escrivà de la Cort era el notari MAGÍ CABANYES. Val a dir que en els llocs jurisdiccional el senyor tenia la facultat de nomenar-ne els notaris, dits llavors «notaris de districte», als quals havien de recórrer per força els habitants del lloc. A part de la feina estrictament notarial esdevenien, també, escrivans de la Cort del Batlle i, normalment, escrivans del Consell de la Universitat. Juntament amb el Batlle esdevenien la peça clau del control jurisdiccional. Magí Cabanyes es troba documentat com a notari de Sitges entre els anys 1582 i 1588, en què fou succeït pel també notari jurisdiccional ANTONI SERIOL.

Pel que fa als testimonis, el seu nombre en cada procés és diferent. Per a Joan Rossell declaren FRANCESC PUJOL, pagès i JERONI MASÓ, del qual no es fa constar cap altra dada que la de ser fill de Gabriel Masó. Tots dos són veïns de Sitges, i no s'hi fa constar l'edat. En canvi, els testimonis d'Antoni Orgellès són nou; quatre pagesos, ANTONI GILABERT, JOAN MIR, BERNAT GIRONA i PERE ROBERT; un mariner, TOMAS LLOPIS; un boter FRANCESC LLOPIS; un sastre, LLORENÇ GUIMERA. Dels dos altres testimonis no se'n fa constar la professió; són FRANCESC MASÓ i BERNARDÍ MASÓ. L'extracció social de tots ells és anàloga i llur activitat econòmica esdevé tradicional en algunes famílies —els Llopis, mariners i boters; els Girona i Robert que tenen cura de les terres. Fóra interessant detectar, a la vista de molta més documentació, la possibilitat de relacions de dependència econòmica entre els testimonis i els càrrecs polítics i administratius de Sitges.

La durada dels processos és diversa. El de Joan Rossell, previsió de sentència inclosa, durà unes tres setmanes, concretament dinou dies. El d'Antoni Orgellès durà, segons el que queda escrit en el procés, vint-i-tres dies, però probablement es perllongà.

Per les dades que coneixem referents a la història de les cobles, no es denota cap irregularitat en el mecanisme de l'acció judicial. El que crec que val la pena de destacar, atès el volum de documentació que hi ha a l'Arxiu Capítular de Barcelona sobre processos a la Cort del Batlle de Sitges —i que es complementa amb la sèrie «Cort del Batlle» de l'Arxiu Històric Municipal de Sitges—, és el fet de l'existència d'una justícia múltiple i de caire, diem-ne, privat, com és la dels règims jurisdiccional en plena Edat Moderna. La pervivència al llarg d'aquest període, dels llocs jurisdiccional (5) suposa la impenetrabilitat de l'esquema administratiu i judici reial en favor d'un altre esquema anacrònic i jo diria que negatiu, que impedia una evolució social i econòmica d'acord amb els nous temps. De la impopularitat i gestió negativa del Capítol per al desenvolupament de Sitges en són testimonis la llarga cua de plets i accions legals empreses pels Jurats de Sitges per passar a domini reial. Això quan s'anava a les bones. Quan no, hi havia represàlies i un fort malestar, o bé accions desestabilitzadores com ara podria ser molt bé tot l'afer de les cobles.

IV. EL CONTEXT DE LA HISTÒRIA

Per acabar de comprendre el perquè d'aquesta història, cal que ens deturem al Sitges dels darrers anys del segle XVI. En realitat, i tal com succeeix en la història global de Catalunya, l'Edat Moderna a Sitges té «llacunes», i grans. Fora dels estudis que hi ha dedicat Josep Carbonell i Gener —vegeu la bibliografia al final d'aquest treball—, ni tant sols Llopis i Bofill en el seu *Assaig* no realitza una introducció seriosa a l'Edat Moderna: fa un salt cronològic des del 1479 fins el 1571, any en que dóna notícia d'un jurament de fidelitat dels homes de Sitges a la Pia Almoina —és a dir, al Capítol de la Seu barcelonina.

El cert és que, malgrat l'esmentat jurament de fidelitat, el 1576 la Universitat de Sitges presentà la sol·licitud d'annexió de la Vila a la Corona Reial a la Reial Audiència de Barcelona, amb el recolzament de la Batllia General de Catalunya. Segons Carbonell i Gener (6) entre el 1576 i el 1590 hi hagueren forts desordres a Sitges —«No se cambia de régimen sin que-

branto»— i el 1595 el Procurador Fiscal del Reial Patrimoni prenia possessió, en nom del rei, de la Vila de Sitges. La desvinculació del règim jurisdiccional és féu definitiva vers el 1597, i fins i tot dit any i el 1599 el rei atorgà a la Vila diversos privilegis. Amb tot, i degut a les pressions que el Capítol realitzava paral·lelament, el 1618 Sitges retornà a «sus antiguos y resentidos barones, los canónigos barceloneses» (7). De tot el qual es dedueix que l'any 1586 no fou, precisament, una època de tranquil·litat. D'una banda, els Jurats que malden per desfer-se del Capítol. D'altra banda, el Capítol sembla intranquil per aquesta acció dels Jurats. Hi ha també l'interès de la Batllia General de Catalunya per al cas de Sitges, interès que suposa un enfrontament considerable amb el Capítol que, com els fets posteriors demostraren, mai no renunciava a la possessió de la vila i terme de Sitges. Els estudis de Carbonell i Gener sobre aquesta època descriuen la situació del poble en aquests moments: «Parte en el siglo dieciséis, parte en el siglo diecisiete, Sitges ha sido una célula del mundo histórico afectada de descuido religioso y de anacronismo civil» (8).

Tornant a la història de les cobles, i, especialment, basant-me en aquesta frase de Carbonell, en la documentació examinada d'aquest període i en la precisament manca de documentació referent a alguns aspectes he anat desenvolupant una hipòtesi que forçosament queda en hipòtesi perquè no hi ha més que els indicis dels fets. De tres persones explícitament acusades se'n processen dues. D'una no en sabem ni el tràmit de la detenció ni la seva real culpabilitat. L'altra és detinguda en circumstàncies extraordinàries i jo diria que gairebé espectaculars —en plena ballada de Carnaval la baralla amb el batlle...—. Aquestes i el processament com he insinuat més amunt sembla que vulguin desviar l'atenció del públic vers el tercer en discòrdia que és el que no compareix i se suposa que se salva del possible càstig. En efecte: de Bartomeu Ballester no se'n diu res. Els Ballester, com els Girona, foren durant segles, fermes i decidits partidaris del Capítol. Ocuparen igualment càrrecs administratius i judicials. Sovint, des de la Batllia, s'enfrontaren molt durament amb els Jurats i els Síndics. A Bartomeu Ballester no li succeeix res, possiblement perquè el batlle tenia pres Joan Rossell, acusat de ser l'autor material de les cobles, i també tenia pres Orgellès, que incidí en les cobles casualment i que fou una víctima propiciatòria, sobretot per la qüestió de la resistència armada. D'altra banda, per les mateixes cobles i per algun esment que es fa de la víctima, el vilanoví Magí Totesaus, sabem que aquest era «comissari reial», i les cobles havien estat escrites «per fer-li pesar» i havien estat posades a la plaça, vol dir que dit Totesaus havia de venir a la plaça, havia de venir a Sitges i així hauria conegut dites cobles. Vist el càrrec de Totesaus, vist el lligam dels Ballester amb el Capítol ¿no podria ser tot aquest afer de les cobles —atac purament personal fet amb mala idea— un muntatge, un intent de desestabilització promogut per algunes famílies de terratinents —Ballester amb complicitat més o menys amagada amb els Girona— per a salvaguardar els seus interessos socials i econòmics o simplement per a deteriorar la relació d'alguns prohoms de Sitges amb Magí Totesaus «comissari reial»?

Les cobles. Text i comentari

A continuació es transcriu el text de les cobles. Com veurem, el discurs té una doble vessant: l'acusació de Magí Totesaus, que li és adreçada en forma personal, i les consideracions didàctiques adreçades al públic en general. Talment, el text acusador no s'està de res i constitueix un atac personal en tota regla. Si les cobles foren fetes per «fer-li pesar» prou que ho degueren aconseguir.

Pel que fa a la mètrica, les cobles semblen estar escrites en forma de romanç, però molt toscament construït, ja que no guarden la rima ni el ritme adequats, sinó només en serven algunes assonàncies. La grafia és més que incerta, plena d'elisions i d'ortografia totalment vacil·lant. Comparada amb la resta del procés no hi ha massa diferència entre el possible autor de les cobles i l'escrivà i notari Magí Cabanyes que fixà el procés.

V. Cobles de la tració que ha feta / Magí Totesaus de Vilanova / a un gran amich seu.

De traydor porta la palma
pot se dir si bé u mirau
que a.pres (I) de Judes la feta
un tal Magí Totesaus.

Tal paga dona.l traydor
en aquell que bé .l serveix.
Don Francesch (II), per son respecte,
sab molt bé ell lo que ha fet.
Fa parés que no y sab res
dintre lo puig la portau.
Que a.prés de Judes la feta
un tal Magí Totesaus.

Gran temps ha que la pastàveu
segons molt bé s'és entès
a cad. amich que trobàveu
feu me venir Don Francesch.
Dintre lo puig lo haveu més
com si no y agués un tal
que a.prés de Judes la feta
un tal Magí Totesaus.

Quant foreu dintre la casa
digueres: «Vaya, juguem,
posau les capes en terra,
fadrins, bont nos aseurem.
Tu, Miró, porta'ns a beure
que vuy guanyes un gran jornal
puis ets en la companyia
del traydor de Totesaus».

Aprés que ell agué begut,
la tassa li presentà,
bé apart fou similitut
com Judes Christo besà,
tots plegats van-lo abrasar
dient ell ha qui cercau.
Que a.prés de Judes la feta
un tal Magí Totesaus.

En casa tua digueres,
«muller mia, què diran
fassa yo tal trasió
ba un amich que tinch tan gran.
Ab raó cantar poran
y és així si bé u mirau
que a.prés de Judes la feta
un tal Magí Totesaus».

Ser un home matador
per homisidi és pres,
però ser tan gran traydor

los fills ne porten lo feix
per a sempre lo llinatge
ne serà reputat mal
de la trasió que ha feta
un tal Magí Totasaus.

Sis lliuras a cada hu
a tos companyons tocaren
v a tu cetze te'n restaren
de tota la trasió.
Mira bé si eres traydor
de tu qui fiarà may.
Que a.près de Judes la feta
un tal Magí Totasaus.

Lo peccat te té vensut
Neró pijor y encara
hayxò sab té tot lo món
la trasió que as usada.
Com poràs alsar la cara
que traydor te cridaran.
Que a.près de Judes la feta
un tal Magí Totasaus.

Què direm de Jonot Torrens,
un lladre de pas provat,
que per eixir ell de mal
ha son sogre y a posat
dient: «Pus vos sou traydor
finit haurà lo meu mal».
Que a.près de Judes la feta
un tal Magí Totasaus.

Guillem Martí todevia
y agueres fet ton hafer
que ere sert y veu publica
cavalcava ta muller.
Però ell ja no .n fiava
que coneixia ton mal.
Que a.près de Judes la feta
un tal Magí Totasaus.

Finis

Pares, vullau-las cantar
y a vostros fills exortau
que no fien de un traydor
que.s diu Magí Totasaus.

Tornada

A tots vos vull avisar
bona gent que en mal estau
que no fieu de un tal lladre
que.s diu Magí Totasaus.

Notes a la transcripció.

- I) La forma ve escrita en el text original «apres». El sentit pot ser el del verb «aprendre» o «prendre». Ho he interpretat com en el primer cas.
- II) Els personatges que anomenen les cobles —Don Francesc, Miró, Jonot Torrens, Guillem Martí— hem de creure que corresponen a persones que existiren realment. De tota manera, val a dir que el procés no fa referència al contingut de les cobles, així que la identitat d'aquests personatges resta desconeguda.

Per a la transcripció del text m'he basat en

les normes aplicables als manuscrits catalans, utilitzades en la col·lecció «Els Nostres Clàssics».

NOTES

(1) 1585, des., 26 — 1586, març, 6 — Sitges. «*Fisci procurator contra Joannem Rosell et Antonium Orgelles. Sitges. S.^a Maginus Cabanyes... notarius publicus ville de Sitgiis...*» (títol extret de la coberta), cob., 1-9 f.

ACB — Pia Almoïna — / Administracions foranes / SITGES — processos.

(2) Es tracta de l'actual Plaça de l'Ajuntament, llavors denominada «plaça» o «Plaça del Castell». Pel que dedueix les cobles varen ser col·locades a la paret de les cases actualment núm. 6, 7 o 8 de dita plaça; concretament on hi vivia Francesc Guimerà. Sobre el castell, vers aquesta època, vegi's el llibre de Josep Carbonell i Gener *Siete ensayos de historia suburense*, el capítol *La Parroquia y el castillo hasta el último tercio del siglo diecisiete*, 171-210.

(3) «*PEDRENYAL*»: «Arma de foc, a manera d'escopeta curta, que s'usava en els segles XVI i XVII i es disparava amb pedrenyera» (= pedra foguera). Definició extreta del *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

(4) Mala transcripció de MIRAVENT, cognom sitgetà ancestral datat, segons la documentació de l'Arxiu Històric Municipal de Sitges, com a mínim, des de principis del segle xv.

(5) Sitges, però, no era un cas aïllat. Segons Joaquim Nadal i Farreras —vegi's bibliografia— el 1632, mig segle després de l'afer que ens ocupa, hi havia a la Vegueria de Vilafranca del Penedès un total de 83 llocs de jurisdicció senyorial en contra de només 32 llocs reials.

(6) CARBONELL I GENER, Josep. *Sitges la Reial*, 147.

(7) CARBONELL I GENER, Josep, ob. cit., 145.

(8) Per a una idea sobre la dinàmica social i situació de la Vila en l'època a què ens referim vegi's l'obra de Josep Carbonell i Gener, *Siete ensayos...*, el capítol *Noticia de los Falç*, 211-244.

BIBLIOGRAFIA

- CARBONELL I GENER, Josep. *Siete ensayos de historia suburense*. Sitges, Ed. «El Eco de Sitges», 1961.
- CARBONELL I GENER, Josep. *Sitges La Reial*. Sitges, Ed. «El Eco de Sitges», 1965.
- LLOPIS I BOFILL, Joan. *Assaig històric sobre la Vila de Sitges* (2.ª ed.) B., La Hormiga de Oro, 1891 — (Edició facsimil amb un pròleg de Josep Carbonell i Gener. Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1977. — Estudis Sitgetans, 1).
- NADAL I FARRERAS, Joaquim. *Catalunya dins l'Imperi Hispànic: l'articulació institucional i el seu funcionament*, a *Història de Catalunya*, vol. IV-B., Ed. Salvat, 1978.

AMB EL SUPORT DE

Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis

'LA CAIXA'

Imp. EL ECO Bonaire 6- Sitges